

הרב ברוך וולנר

הישיבה - בית היוצר לנשמת האומה

- א -

מימות אבותינו: שם ועבר, אברהם אבינו, משה רבינו וזקני ישראל, נביאים ותנאים, ראשונים ואחרונים לדורותיהם, אלפי שנים לפני הספירה הנוצרית כבר ישבו אצל עם ישראל בישיבות ועסקו בתורה. "מעולם לא פרשה ישיבה בישראל" (יומא כח, ע"ב).

כבר אלפי שנה, עוד מלפני היות עם ישראל לעם, כבר בהתקממות חבלי הורתו הראשונים, ועוד לפני לידתו לעם סגולה, ידעו ראשיו להתרכז ולהסתגר במקומות מיוחדים, אשר בהם יצרו את נשמת האומה. בכל אותם מקומות שנקראו בשם: "ישיבה", ישבו אנשים שהקדישו את כל ימי חייהם למען הקהילה והנהגתה, רוחניותה ורווחתה.

מאות ואלפי שנות גלות, עברו על עם ישראל, ולא הכניעוהו. היה "משהו" שהחזיק ודיבק בחזקה ובעצמה רבתית את חלקי העם. הסבא, בנו והנכד התהלכו שלובי זרוע, היה להם מכנה משותף חשוב מאוד בחייהם, דבר מאחד, תחושה שנכרכו בגורל אחד משותף. נסיונות לא מעטים לקרוע את החוט המשולש שקישר בין הדורות לא צלח, אינקוויזיציות אכזריות, מסעות צלב צמאי דם, פוגרומים ורדיפות איומות - לא שברו את גו העם הזה.

מה נתן תקווה בשעות הכי קשות שעברו עלינו? מה קישר בין העבר והעתיד, בין הסבא החכם והזקן לבין הנכד הצעיר והנמרץ? מה חיבר בין תפוצות ישראל בעולם כולו? הוי אומר: "הישיבה". ההישענות על התורה, חמדה שעליה עיני כל העם נשואות, מנהיגי העם וראשיו. ההתכנסות מסביב לתורה והעיון בה יומם ולילה, כמו שאמר נעים ישראל בתהלים: "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעוני" (ק"י"ט, צב).

מה נתנה הישיבה לעם ישראל? מה קיבלו אנשי העיר והרחוב היהודי בכל מקומות ישוביהם מן הישיבה? הישיבה עצרה את תהליך התבוללותם בין הגויים. הזרם המרכזי של עידית וסולת העם התרכז תמיד סביב בית המדרש, משם נשבה רוחה של האומה ומשם נתחזקה והתנחמה במכות מוות שפקדו את העם, בימי גלויותיו, פרעותיו וגזירותיו. שום דבר לא יכול לחוסנה של האומה, כל זמן שהצטעפו כולם בצל התורה ורבניה, בשיעורים ושיחות מוסר ועידוד, וסדרי

לימוד מיוחדים לבני המקום ותלמידי הישיבה. ההיסטוריה מלמדת, כי בכל מקום בעולם שהייתה ישיבה, לא חדרה ההתבוללות. גם איבר תלוש ומדולדל, כל זמן שמחובר בפיסות בשר לגוף עצמו, יכול לינוק ממנו טיפות חיים ותקווה.

מאז ומעולם, אם ראית קהילה יהודית פורחת, או מקום קיבוץ יהודי משגשג, סור אל טבורו ומצאת בית מדרש או ישיבה. מקום שבו רב העיר או העיירה כינס את בני המקום וסביבותיו והרביץ בהם שנים ארוכות תורה ומוסר. תחזוקת המקום ועלותו היה נטל של כבוד על כתפות וליבות התושבים, כדרגות קצונה ואותות אצולה נכבדים. כל ישוב ומקום התגאה בישיבתו ותנובת "פירותיו" הרוחניים.

עד השואה הנאצית היו ברחבי אירופה, פולין ורוסיה, עשרות ישיבות, שעברו תהפוכות ארץ וימים, בהם ישבו ולמדו אלפי תלמידים תורה, מפי מרביצי תורה, גדולי ומאורי הדור, גאונים עילויים ובעלי כשרונות נדירים השקיעו את מיטב ימיהם בפיצוח קטע מדברי הרמב"ם המוקשים, בהבנה נכוחה של דברי הרמ"ה או הר"י מיגאש הצרפתיים, ובפענוח משפט קצר של גאון. עד שעלה הכורת האכזר, והשמיד במגפיו המסומרות, מרבית מעם הספר, עם ספר התורה. גם בתוך הגיטאות ומחנות המוות, התקיימו עדיין ישיבות כ"ישיבת אושפיץ" ועוד. דאגה ההשגחה העליונה ומהגרים יהודיים העבירו את רציפות התורה ומרכזה לארצות הברית וארץ ישראל, לפני שעלה הכורת על אירופה.

נצח ישראל לא ישקר, בכוחות מחודשים ניצלה התורה ולא נמסרה לאבדון, מתוך גיא ההריגה עלתה והתחדשה, עד שחזרה ברבות הימים לתקופת פריחה בארץ ישראל המתחדשת, בהתפתחות חסרת תקדים בארצות אירופה ובארה"ב, וכמעט כל מקום שיש בו ישוב תקוע נאמנה בקרקע, יש בו ניצני ישיבה ותלמידה.

- ב -

רבי יוחנן בן זכאי עמד לפני קיסר רומי, והתלבט מה עליו לבקש. הוא קיבל מתנת חסד, ברגע של הארת פנים, זכות למשאלה חד פעמית, אפשרות לבקש "משהו" בעיצומו של המצור הכבד על ירושלים, מעט לפני חורבן בית המקדש.

ביקש רבי יוחנן בן זכאי דבר אחד: "תן לי יבנה וחכמיה". ביודעין הוא וויתר על הרבה דברים אחרים, חשובים מאוד, כמו למשל, משאלה להותיר על כנו את הר הבית ו"בית המקדש". מדוע?! - כי אם ישאר בידו "יבנה וחכמיה" יש לו את הבסיס, את העיקר, את הגרעין הראשוני שממנו אפשר להצמיח מחדש את הכל, העתיד נשאר אצלו. הכל בעצם בידו, הארץ לא אבדה ולא נחרבה לנצח,

החורבן אינו סופי, הוא זמני בלבד, ישנה בידו היכולת להמשיך את בנין הארץ ובית המקדש, אחר חורבן הארץ על ידי הרומאים הכובשים.

ידע רבי יוחנן כי אם אין בידו את "יבנה וחכמיה", אין ערך לכל הדברים החשובים ביותר, כי בלי חכמי התורה ושיבותיהם, אין עתיד לאומה, אין תקווה, אין את הגרעין הבסיסי שממנו אפשר לזרוע ולהצמיח את הפירות העתידיים. אפילו בית המקדש עצמו מאבד את כל ערכו, נשאר כמו עוד בנין יפיפה ללא "נשמה" יהודית, בלי חכמי התורה היודעים את הלכות הקרבנות ושאר דיני הבית, אלו הנוסכים רוח הקודש לתוך דלתות ההיכל. גרעין "יבנה וחכמיה" מרכז סביבו את החושים המקשרים את כל חלקי העם, יחד עם עברו וביחד עם עתידו.

ההיסטוריה מוכיחה עד כמה צדק רבי יוחנן בן זכאי. יבנה וחכמיה ליכוד מחדש את העם, הפיחו רוח תקווה וחזון ביהודים הגולים, בגוו העצמות השבורות, בארצות הגולה, ומכוחם ומבאי כוחם התחדשה העלייה לארץ והתפיסה והחזקה באדמותיה. ללא מוקד רציני יציב וחזק שירכו סביבו את כל שברי העם, היו מתפוררים ומתפוררים לכל עבר שאריות הפליטה ודלת העם הנשארים אחר החורבן, לא הייתה אוכלוסייה מזוהה ומסווגת כמשפחה אחת, המזדהה עם אותם אמונות, אידיאות וערכים, וסוף הדבר היה רח"ל, כאומות רבות שנפוצו לכל עבר עד שלא נשאר מהם שריד ופליט, ונעלמו בכיליון נשייה בהיסטוריה.

עצם הלז שממנו אפשר לרקום עור וגידים, הוא בעורפם ורוחם של שארי רוח דמויות ענק, גדולי תורה מורי העם, שסביבם התאספו מיטב הנוער ובחורי חמד לשמוע לקח ואורחות חיים, מהם צמחה הוראה לישראל, והנהגה הוראית בשעות מרות וקשות. מאז ומעולם הם היו הנחשונים שקפצו לתוך מדורות האש, למען יהדותם ועקרונותיהם.

מיסודות האומה והאמונה הישראלית, היא ה"ישיבה". סימן ההיכר של עם ישראל לדורותיו עמד על הישיבה הקדושה, הדמויות שעמדו לפני המחנה היו בני התורה, אותם שהתכנסו למקום אחד, הקדישו את מיטב שנותם, וישבו ועסקו בלימוד רצוף בתורה. האומה הישראלית לא נכנעה להלכי הרוח ששררו בעולם. הוא השתרשה בשורשים עמוקים בתחושת מציאותה כאומה ליהודים, עמדה על דעתה בגאון ובגאווה, כי החיים התנהלו מתוך ה"ישיבה".

בכל מקום שגלתה האומה היהודית גלתה עמה ישיבתה, נטלה עם מקל נדודיה את ראשי הישיבה ותלמידיה. ישיבות נפתחו בבבל עם גלות ישראל מארצו בחורבן בית המקדש, ישיבות היו מוקד רוח הקהילות ומרכז חייהן. בסוריה, בעירק ובכל מדינות המזרח, בספרד ובימי גלותה לארצות אירופה, ובמדינות צרפת ואנגליה אשר שימשו כמרכזי התורה בתקופתם המשגשגת.

- ג -

בני הישיבה לא ידעו מעולם תפנוקים, חיי רווחה ומותרות. לחיות בתוך אוהל העדות ולפרוש לעולם התורה, משמעותו הצטמצמות והידחקות. להיות בן ישיבה פירושו של דבר, להקריב ולוותר על עושר ופאר. יש בחיי הישיבה, מאונס או רצון, איזו שהיא ייסור עצמי והינזרות, הסתגפות והבדלות משפע ותענוגות. שנים בתוך הווי חיים זה נספג ומחלחל בגידי הנפש. הישיבה הייתה אבן הפינה, הברית התיכון, נקודת המרכז שעליו נתלו אדני החיים בכל מקום, ושם שקקו החיים יומם ולילה. כל חיי הקהילות השבתות והחגים מסביב בני התורה, אורחות חייהם והישיבה בהם החזיקו ותמכו באונס והונס. מהם צמחה הוראה בישראל ונתקדש שם התורה.

לתושבי המקום, שלעתים היו עניים מרודים וחסרי כל, הייתה הישיבה כמו מזוזה וקמיע ברכה, וכך חשו גם מחזיקי הישיבה ותומכיה, שיש והעניקו לתלמידי הישיבה את פת לחמם האחרונה. את חינוך הילדים ליוו בברכת הורים, שיגדלו בתורה ומעשים טובים כבני הישיבות. את הבנות, ילדות הבית חישלו מילדותם ברצון וערגה, לבנות בית נאמן ואיתן המבוסס על הקרבה והערכה עמוקה לחיי תורה. מימות עולם, כל מנהיגי הקהילות, רבניה ואישיה החשובים צמחו מתוך ה"ישיבה", כל בנינים הרוחני ממסד עד טפחות הושתת מחיי הישיבה וערוגותיה, מימים ימימה נחצבו בין עמודי הישיבה אותם אישים מורמים מעם, וחלק נכבד מהעם עצמו.

התורה נקנית בעמל ויגיעה, ואת העמל והיגיעה עצמם רוכשים רק בישיבה. שם לומדים איך ללמוד. כי בין כותלי הישיבה נספגים בדם התמצית מוסר היהדות, הלך מחשבת התורה. התורה מתמזגת ונמהלת כספר חינוך המקנה ערכים, חישול האישיות, והוראת הלכות ודינים בחיי היום יום. "בית היוצר לנשמת האומה" כך כינה הסופר ח"י ביאליק את הישיבה, הוא עצמו היה בצעירותו תלמיד ישיבת וואלז'ין, וראה מקרוב את הישיבה חייה ואורחותיה. גם אחר שפרש מדרך החיים של הישיבה, לא הפסיק להתגעגע לימים ההם, בניסיונות אכזביים להיזכר באותם ימים ולילות, להתרפק על אותה תקופה שרכן ליד הגמרא הכבדה, והתאבק בעפרה באהבה.

אמרו חכמים (ויק"ר ב', א): "אלף בני אדם נכנסים לבית המדרש למקרא, יוצאים מהם מאה למשנה, עשרה לתלמוד, ואחד להוראה". מתחילה רוצים אלף בני האדם לצאת גדולי תורה ויראה, כולם רצים לתוך בית המדרש בתקווה ויומרה אמביציונית לכבוש את הפסגה. אך קשיים מרים, תלאות ותעלובות

החיים מכתיבים את שלהם. מתוך האלף יוצא, בסופו של דבר רק אחד להוראה. היה שווה לכל האלף לעמול שנים, לעבור את כל המסלול ומכמורותיו, הכל בשביל אותו אחד, זה שיוצא להוראה. מה קיבלו כל האלף תלמידים מן הישיבה? מה יצא להם מזה, בשביל מה היו צריכים את כל השנים הללו, האם לא הלכו לריק אותם שנות בחרות ונעורים?

מה שנשאר לכל האלף משנות לימודם הרבות בישיבה, זו הערכה העמוקה והגדולה לאותו ששרד. ההבנה העמוקה מתוך ניסיון אישי, הראייה הנכונה ומבט האמת על ערכי החיים, האידיאות הגבוהות ביותר שעליהן כדאי להקדיש את החיים, ההשקפה האמיתית, והאגדה ההרואית האדירה על אודות תוכנם של חיים אלו.

רק מי שעבר את דלתות בית המדרש, ונגע בהילה האופפת את מפתן המקום הזה, יודע להעריך ולשום בנפשו את השאפתנות והחתיירה, התשוקות והמאווים העצומים, הנדרשים לאורך זמן, כדי לצאת "בן ישיבה" של ממש. כמה לילות טרוטים משינה, כמה ימים של רעבון רוחני בלתי נלאה, איזו עוצמה של רגשות מגלמים החיים בצל התורה, במקום שבו המתכנס ויושב זוכה להיקרא לבן המקום, בשם ותואר הכבוד: "בן ישיבה".

שינון, חזרה וגריסת תורה בקביעות, בשעות ארוכות סביב השעון ללא הפוגה, לעתים דומה לגריסת חצץ. השחרה של פנים ענוגות על עומק סברה, התחשבויות מסובכות לאורכה ולרוחבה של סוגיה, התעמקות ומחשבה יתירה ללא לאות ועייפות, על בדיל של רעיון או שובל של הגיון צרוף, הדמעת העיניים באדמימות בריכוז נמרץ ועוד, כל אלו מנהירים את הנפש ומזקקים אותה באור פסגות. התורה נקנית בעמל ויגיעה, ואת העמל והיגיעה עצמם רוכשים רק בישיבה. שם לומדים איך ללמוד, ושם מכוונים את מיתרי כינורות הנפש, לקלוט רשמי הוד מבית קול היוצאת מהר סיני, ולהחזיר בהדהוד חוזר את שירת הנפש וכיסופה כאיל על פלגי מים.

- ד -

בדורנו, דור המחשבים והאינטרנט, כל העולם נמצא בהישג יד, בהנף אצבע על המקלדת, אין גבולות בין עמים וארצות, הכל מקושר ומחובר זה עם זה, לפעמים גם מין בשאינו מינו, ללא ביקורת וצנזורה פנימית עצמית. כל ילד מנסה לכבוש את העולם כולו, וכולם שוכחים לכבוש את היצר הפרטי, האנוכי והקטן, שמלווה כל תנועה שלנו.

דווקא בשעה זו, חשוב פי כמה להבין מה מונח ב"ישיבה" באוהל העדות,

בהתרכזות בארבע אמות של הלכה, בלי יציאה חוצנית מתוך הריכוז הפנימי, להיות כאן! בהצמדות לשורשים, לקרקע, לאחוזה הפרטית הקטנה, ולישיבה על מבועי הדעת, בלמידה עיונית בשעות רצופות מפי גדולי ראשי הישיבות, לשבת "בישיבה".

לסיום, אין כאן יומרה, להוריד את חיי הישיבה לדוכני השוק ההומים, ולפרטם עלי מטבע כעוברים לסוחר. יש כאן ניסיון להעביר את המסר, על אודות עולם המכונס בתוך עצמו, ומתקיים כבר אלפי שנים ללא הפסקה, שממנו נולדו מנהיגי האומה בשנותיה היפים והקשים, ומדוע אין מפוענח עולם זה חוצה ממנו, על ידי מי שרחוק מהיכל הישיבה. ניתן כאן קצה קרן של אור, להבין מדוע לא התפענחה עדיין נפשו של בן הישיבה, לאותו העומד מן הצד ומתבונן בו בתמיהה.

"מי שיש לו מוח בקדקדו יבין וידע כי כל קיומנו בכל שנות הגלות המרה, שלא התערבנו בין האומות היא רק ע"י התורה ולומדיה. והרי עמים רבים גדולים ועצומים אין זכר להם, ואנחנו המעט מכל העמים ב"ה חיים וקיימים. וכל מדינה שנתדלדלה מלימוד התורה - התבוללה, וסוף היה שאפילו שומרי מצוה לא היו. וכל מדינה שהחזיקה בלימוד התורה ויסדו ישיבות, החזיקה מעמד בזמנים הקשים ביותר תחת גזירות.

ומעשה ארבעת השבויים יוכיח, שכל אחד מהם במדינה שגלה, היה למרכז התורה. ובעינינו ראינו בדורותינו שכל מדינה ומדינה שהיו בה ישיבות והרכו בתורה, היא הייתה הערובה לקיום העם בצביונו ובדמותו האמיתית. ובמקום שפסקו ישיבות - אין תורה ואין יראה, ועם הארצות מתגברת, ואין זכר אפילו ליהדות במובן הפשוט".

(מכתבים ומאמרים למרן הגר"מ שך זצ"ל ראש ישיבת פוניבז', חלק א-ב עמ' פ)